

efflet literis prodita. Verum invenias alios non pari inficitia quidem, sed imprudentia pene pari, qui veritatem rerum non inde petunt, ubi ea refidere sit solita, sed ex iis, in quibus raro est eam invenire, nempe ex dissipatis pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti levique natura. Nam homines graves atque severi non solent inanem vulgi sermonem aucupari. Quamquam negare non possumus, viros aliquando gravissimos in Divorum præsertim prodigiis describendis sparsos rumores & excepsisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Quæ in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare. Itaque signa nonnulla & prodigia sancti quoque memoriz prodiderunt, non quo ea libenter credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur. Id vero eo magis sibi licere existimarunt, quod intellexerunt, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiz legem esse, ea scribere quæ vulgo vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui *Speculum exemplorum* inscribitur: nec historiz etiam eius, quæ *Legenda aurea* nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legas: hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum severi & prudentis. Veteres excuso & sanctos & eruditos viros, quorum & libros & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererem ne mea hæc taciturnitas plerique causa esset, ut aut damnarent quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæpretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnumquam fatigantur, adeo ut Ciceroni Demosthenes dormire, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda atque Gregorio iure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis quædam

miracula scribunt vulgo iactata & credita, quæ huius præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censent. Equidem historias illas probarem magis; si earum auctores, iuxta præfinitam normam, severitati iudicii curam in eligendo maiorem adiunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspicito iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne in his quidem duobus reicienda sunt plurima. Pauca enim in eis posis arguere, quamvis historiam ecclesiasticam revocare ad severiora iudicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam multa reprobari malo. De Vincentio Bellovacens. & D. Antonino liberius iudico, quorum uterque non tam dedit operam ut res veras certaque describeret, quam ne nihil omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur (29). Ita ad historiam unamquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutina usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, a quibus suos excerpere libros, diligenter examinarunt, nec res iustis libratis ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutiet, nec anilibus fabulis accommodabit operam, nec prius lecta auditaque describet, quam eâ prudenti accurate iudicio expendat ac feligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem ecclesiæ tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem adiungamus. Contra vero, cui ecclesiæ derogavit fidem, ei quoque nos fidem iure ac merito derogabimus. Gelasius porro historiam de vitis Antonii, Pauli, Hilarionis, ac cæterorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum

Tom. II.

P

om-

(29) Non re fallas, quod Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Meniosi enim sunt plerique codices. Nam correcti & emendati, Iuveni, habent, non Vincentii. Alioqui Gelasius, qui multis sæculis Vincentio prior fuit, propheta in eo cap. fuisse, non Iudex.

omni honore suscepit. Acta rursum beati Sylvestri, licet non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium, Eusebii chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi coniectura colligo, non reiecit.

Reiecit itinerarii Clementis libros octo, acta Andreae, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falso edita, librum de infantia saluatoris, alterum item de eiusdem nativitate, librum Pastoris, acta Theclæ & Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdum, revelationem Pauli, librum, qui Mariæ transitus inscribitur, libellos de penitentia Adæ, Origenis, Cypriani epistolam Iesu ad Abagarum, passionem Georgii ac Quirici & Iulitæ, historiam demum Eusebii Pamphili. In qua refellenda Gelasius magna, ut mihi quidem videtur, prudentia est usus (30). Nam quod Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potius ab asino quopiam adiecta, hoc insolenter, rustice, imperiteque dixit. Principio quippe pontifex ad hunc modum censuerat: Chronicon Eusebii Cæsariensis atque eiusdem historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primo narrationis suæ libro reperit, & in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscripserit librum, propter rerum tamen singularem notitiam usquequaque non dicimus reuendos. Postea vero sic censet Historia: Eusebii Pamphili apocrypha. Quæ duæ sententiæ cum contrariæ non sint, tum sunt etiam verissimæ, & nimis quam graviter ac severe lata. Cur autem Gelasius historiam Eusebii apocrypham pronunciarit, causæ sunt sane plures atque vehementes. Primum in primo libro refert Eusebii epistolam Iesu ad Abagarum scriptam, quam Gelasius eadem dist. explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocrypham definiert, quod multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmantur, cuius opuscula eadem dist. apocrypha iudicata sunt. Præterea & librum sextum Eu-

(30) Hieronymus ad Latam de infir. fil. Caveat, inquit, omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit: sciat non eorum esse, quorum ritibus prænotantur.

Eusebii texiit in laudem & excusationem Origenis. Cum autem & discipuli Origenis magnas in ecclesia tragedias excitassent, & Origenes ipse tanquam schismaticus, deque fidei catholicæ via sæpe deflectens fuisset ecclesiæ iudicio condemnatus, iure illius historia refellitur, qui Origenem non solum immodice prædicat, sed ad cælum, perinde ut si pater esset ecclesiæ, extollit.

Præterea, in synodi septimæ actione quinta, cum Iconomachi pro se Eusebium testem excitassent, & lecta etiam esset eiusdem epistola, ubi Ario consentiebat, Tharasius rogavit: *Recipimus hæc? Sacra vero synodus dixit, Nequaquam.* Hic reliquis est nobis maiore odio prosequendus. Et legati Adriani papæ dixerunt: *Ipsa lectio indicat, quod Arianorum sententiam sapiat.* Habet enim ante lectus Eusebii liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit. Sanctissimus patriarcha dixit: *Libros illius reuicimus.* Sancta Synodus dixit: *Reuicimus, & anathematizamus.* Et actione rursum sexta Epiphanius respondens testimonio Eusebii, *Eusebius* inquit, *ab illis in testem advocatur, qui tamen ab omni catholica ecclesia Ariana hereseos defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis & omnibus a se editis libris manifestum fit.* Et posterius, *Quis fidelium*, ait, *in ecclesia dubitat, Eusebium Pamphili in reprobum sensum traditum Arii placitis consensisse? Nam in cunctis historicis suis libellis filium creaturam vocat, subministrum, secundo loco adorandum.* Id postquam ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit, cum tamen Arius non obscure testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem (31). Et Hieronymus ad Pammachium & Oceanum ecclesiasticam, inquit, *pulchre Eusebius historiam texiit: sed impieratis Arii apertissimus propugnator est.* Et ad Tesiphontem, *Eusebium Cæsariens.* ait,

(31) Vide epistol. Arii ad Euseb. Nicomediens. Epistol. huius initium est, Schedula, cap. 1. Masculo interprete.

Arianum fuisse nemo est qui neficiat. In primo certe ecclesiasticæ historiæ suæ libro filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cum illum psalmi versiculum attulisset, *ipse dixit & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt*, subiicit. Quibus verbis propheta patrem inducit factorem, tanquam universalem principem regali suo nutu præcipientem: sermonem vero Dei illi secundo loco addit, non alium ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis iusionibus obsecundantem. Et capite secundo primum affirmat, patri filium in omnium opificio administrasse, deinde patris ministrum in omnibus bonis fuisse ait. Merito ergo Gelasius pontifex historiæ Eusebii Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? An non etiam absurdum est, ut qui infidelis ecclesiæ fuerit, ei fidem ecclesiæ in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sane, hæreticos sectæ suæ non dogmata solum ac præcepta, sed res etiam gestas accomodare. Imo vero torquere atque adeo fingere, ut sectam undique, & comporbasse & ornasse videantur. Hinc enim, quemadmodum supra diximus, Constantinum finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quo Arianorum factioni maiorem & fidem & auctoritatem adiungeret. Hinc etiam eum in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius, astute dissimulavit, in paschatis questionem repente digressus. Sed ne Arii quidem unquam in historia sua meminit, callide hominis memoriam præteriens, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitia lege constrictus noluit vituperare. Quæ eadem omnino causa subsunt, ut historiæ Carionis omnes Christi fideles explodant. Quosdam enim summos pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat & cruentat oratio, quosdam vero imperatores Germanos commendat & illustrat, qui ecclesiæ Romanæ perduelles, inimicique fuere. Itaque ex unguibus leonem agnosces, hoc est, ex laude & vituperatione Lutheranum. Quanquam Carionem Lutheri erroribus adhæsisse, non est opus coniecturis suadere. Multis quippe in locis aperte ille se prodit. Quocirca mirum est, cur eius historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab ecclesiæ iudicibus explosa, cum plerique tamen eam securi legant, nul-

la profus nota atque animadversione præmoniti (32). Sed ad Eusebium revertamur. In cuius historia ecclesiastica satis Gelasius ostendit cætera sibi ac concilio placuisse, dum quædam displicuisse commonuit. Itaque si fabulam Abagari, laudesque Origenis ab Eusebio demeres, digna eius historia esset, cui fides omnino haberetur, præsertim si in ecclesiæ contra Arium pugna, non ab Ario, sed ab ecclesiâ stetit. Ac de ecclesiasticæ historiæ libris hæcenus. Nam in chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & pene incredibilis lectio, ac grave prorsus in lectionis varietate iudicium. Nec scio, an quisquam alius inter ecclesiæ sive Latinos, seu Græcos auctores, quamvis summa vi, ope, atque opera eniteretur, præstantiora nobis posset temporum monumenta relinquere. Tametsi describentium incuria adeo multis locis vitata sunt, ut dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebius refert, vera sunt omnia. Quin reperias aliqua, quæ iure ac vere reprehendas. Cuiusmodi illud est, quod eundem scribit fuisse Senacherib, qui temporibus Ezechia Hierosolyma obsedit, & Salmanassar, qui Samariam cepserat. Id quod divinis literis esse contrarium Hieronymus in Isaïæ 36. caput edocuit. Atque Tobie cap. 1. Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatum. In opere, ut ita dicam, immenso raro peccasse felicissimum fuit. Verum de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cuius nos fide & auctoritate dicere Divus Gregorius cogit. Qui historiam illius duabus præcipue causis improbavit. Vna, quod sepe in ea mentitus sit. Altera, quod Theodorum immodice extulerit, quem constat & hæreticum fuisse, & in quinta synodo ab ecclesiâ damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso. Græcus namque fuit, & natio hæc, ut diximus, est, fuitque semper ad mentiendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ historiæ libris, quos ante hos paucos dies Musculo in-

(32) Post scripta hæc Carionis historiam Paulus quartus condemnavit.

interprete accipimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius obiicit (33). Tantum ait, Theodororum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsum Chrysofostomus epistolam dederit, qui etiam postea episcopus Mopsueste fuerit constitutus. Andreas certe in concilio Florentino, ubi pro ecclesia Latina respondet, huius historici testimonium non solum usurpat, sed etiam probat. Cum enim imperator Palologus interrogasset, num congruum esset, ut Synodus historię auctoritate niteretur, Andreas illi respondit, *Ad res gestas cognoscendas synodum historia uti debere.* Tum imperator, *historiam illam, ait, in nostra religione debemus suscipere, quam maiores nostri probaverunt, aliam vero minime.* Cui Andreas, *de Romanorum, inquit, aut Græcorum, aut regum bello historia nequaquam in synodo uti debemus, sed cum historia hæc, scilicet, Hermii Sozomeni ecclesiastica sit, in qua omnium synodorum acta & patrum sanctorum definitiones explicantur, cur ei credendum non est?* Hactenus in concilio Florent. sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed huic argumento responsum facile atque expeditum est.

Illi vero alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoria lapsum, pro Theodorito Sozomenum scripsisse. Nam Theodoriti verba illa sunt, quæ Gregorius retulit. Libro quippe historię suæ quinto, capite 27. Theodorum illum doctorem præclarum fuisse scribit. Et cap. 40. *Mortuus, inquit, Theodorus episcopus Mopsuestias, cum omnium ecclesiarum doctor, tum heretica cohortis profigator.* Theodoritus ergo erat eo nomine damnandus; qui & revera ob hanc causam damnatus est in quinta synodo generali, action. 5. canone 13. & 14. At Theodorus canone 12. Meruit etiam Theodoritus ea ex causa damnari, quod impie adversum Cyrillum & primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec vero de Theo-

(33) Libr. 8. cap. 2.

Theodorito desperare quisquam debet. Nam, ut Bessarion in oratione quam pro unione apud patres Florentie habuit, affirmat, suum postea cognovit errorem, & in concilio Chalcedonensi palinodiam recantavit. Verum, ut hæc cumque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historię elevant & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, ut cætera omittam, Socratis Scholastici minus historia placet. Etenim & Origenis ipse quoque patronus est (34), & Nestorium excusat (35) & Cyrillum mordet (36), & Alexandrum vellicat, & in reiectione presbyteri penitentiarii homouianorum innocentiam infamat (37). De tertia vero regula in historię iudicio servanda hactenus. Ac perpicua sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita. Nam in quibus animi quædam maior vis acriorque in iudicando prudentia est, ii sine hisce regulis, exacuendo illam ingenii aciem vera deligunt, reiciuntque contraria. Mihi sane aliquando, & verum ipsum in scribentis sinceritate, candoreque relectæ, & mendacium contra auctoris quidam angor & calliditas patefaciunt. Sincera, mihi crede, veritas est, & si animum repurgatum invenerit, ipsa per se recte influit. Fallitas circuitiones quarit, & anfractus, seque verborum ambitu sollicitè circumdat ac protegit (38). Atque etiam cum in historię ratione quid quemque deceat considero, facile intelligo, historicos non solum falso, sed imprudenter res quasdam memoriæ prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab apostoli Thomæ, Ioannisque evangelistæ persona illa non videat abhorrere, quæ in rebus eorum gestis referuntur? Vt aut ille iniuriæ vindictam expetierit; aut hic rupta veste, summeque ipsius caput tundens equum acceperit, ex ecclesia quantum poterit pro-

(34) Lib. 6. cap. 12. & 13. & lib. 7. cap. 45.

(35) Lib. 7. cap. 32. & 34. (36) Lib. eod. cap. 13. 14. 15. & 34. Lib. 1. cap. 5. 6. (37) Lib. 5. cap. 19.

(38) Euripides in Phenissis. Veritatis suevit esse oratio simplex, vestris non egens ambagibus, si quidem ipsa per se congruit. At sermo injans, quia per se sit morbidus, medicamina exquisita deposcit sibi. Ensel. lib. 3. cap. 23.

peraverit, & fenex adolescentem iuveniliter fuerit infecutus. Non itaque prudenter, & ingenioſis iudicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, ſed, ut dicitur, crassa, pinguique minerva rudiſſimis. Nec vero adeo ſtultus ego ſum, ut exiſtitem in has formulas omnia hiftoriæ iudicia concluſa & comprehenſa. Sed ſi quæ fuerunt præſcribendæ formulæ, hæc videntur potiſſimum conſentaneæ, convenientiſque fuiſſe.

CAPVT POSTREMVM.

In quo 15. 16. 17. & 18. argumenta capite tertio propoſita reſelluntur.

Reſpon.
ad 15.

Quænam ex his, quæ capite ſuperiore diximus, argumentorum eorum reſutatio apparet, quæ 15. loco 16. 17. & 18. ſita ſunt; ſed ordine tamen reſutanda ſunt ſingula, ut ſcholæ etiam minutis theologis morigeremur. Et in 15. argumento quidem Philonis primum auctoris quæritur. Quæ ſane magna fuit, ſed breuiarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de antiſquitatibus, quem conſtat euſdem eſſe farina.

Iosephi vero in hiftoria fidem non Romani modo principes, ſed viri quoque eccleſiæ celebrarunt. Egeſippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omnino hiftoricus Iosephum egregie laudat (1), quod ad hiftoriæ auctoritatem pertinet quidem; nam quod ad religionem, conſortem eum facit perſidiæ Iudæorum. Hieronymus non dubitat (2) locum illi inter eccleſiæ ſcriptores dare, atque adeo eius de rebus geſtis monumenta inter eccleſiaſticas hiftorias recenſere. Euſebius Cæſarienſis (3), Sozomenus (4), Nicopho-

(1) In præmio libr. 5. de exit. Hier. (2) De viris illuſtribus. (3) Euſeb. lib. 3. eccleſ. hiftor. cap. 9. (4) Sozomenus, lib. 1. cap. 1.

phorus (5), ut alios omitam, miris modis Iosephi hiftoriam commendant. Quin & Iosephus ipſe hiftoriam ſuam gravibus, probabiliſque rationibus commendavit (6). Quæ non minorem faciunt fidem, quam ſi eadem ab Hieronymo aut alio quopiam auctore poſitæ fuiſſent.

At ſerpentis pœnam nimium crasse interpretatur, vim ligni ſcientiæ boni & mali falſam, ſicitiamque commemorat; Herodiadem ſcribit non Philippi, ſed Herodis uxorem fuiſſe (7), qui Herodis quoque tetrarchæ frater erat; templum in ſecundo anno regni Darii dicit eſſe perfectum; ſeniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, ſed ad iam conſummatum reſert: aliaque demum ait partim ſcripturæ ſacræ, partim veris aliis, ac probatis hiftoriis adverſa (8). Plane ait, non inficior. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum eſt paucis e maculis labem totæ narrationis corpori aſpergere. Egregius itaque hiftoricus Iosephus fuit, quemadmodum Egeſippus affirmat, & rerum indagini, ſobrietatiſque ſermonum attentus. Quod vero in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id iure, an iniuria faciant, non facile dixerim. Equidem eiufmodi errata indoctis, negligentibusque librariis prompte ac libenter aſſigno. Iulii porro Aphricani quinque de temporibus volumina in manus noſtras non venerunt. Quare de eius hiftoriæ fide ipſi per nos iudicare non poſſumus. Sed extat Gelafii præiudicium, quod in argumento obiectum eſt, idque ſequi Theologos oportet de rebus eiufmodi iudicatos. *Opuscula*, inquit, *Tertulliani ſive Aphricani apocrypha*. Quo in loco an Iulium Aphricanum voluerit Gelafius improbare, non ſatis expeditum eſt. Primum enim de Iulio Aphricano nullus veterum

Tom. II.

Q

ma-

(5) Nicephor. lib. 2. cap. 18. (6) Lib. 16. an. cap. 7. & in ſine 20. Lib. & 1. Lib. cont. App. Alex. Lib. 1. an. cap. 3. eo cap. Lib. 18. an. cap. 9. (7) Caietanus ait fuiſſe binominem, eundemque Philippum & Herodem appellatum. Sed ne Iosephum quidem ipſum viderat. (8) Lib. 1. cont. App. Lib. 11. an. cap. 3. 1. Eſtr. 3. 4. 5. & 6. cap. contraria referuntur.